

**СКАНСЕНИ ЯК ОБ'ЄКТ ТУРИСТИЧНОЇ АТРАКЦІЇ СХІДНОЇ
ПОЛЬЩІ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ АТРАКТИВНОСТІ СКАНСЕНІВ	5
1.1. Скансен: проблема дефініцій та класифікаційного статусу	5
1.2. Методи дослідження	9
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СКАНСЕНІВ СХІДНОЇ ПОЛЬЩІ	11
2.1. Скансени Підляського воєводства	11
2.2. Скансени Люблінського воєводства	15
2.3. Скансени Підкарпатського воєводства	18
РОЗДІЛ 3. СКАНСЕНИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ.....	23
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена сучасними тенденціями в діяльності музеїв під відкритим небом, що визначаються потребами суспільства. Сьогодні скансени (музеї під відкритим небом) є основним видом музею для збереження та демонстрації музеєфікованих пам'яток. Ці заклади є важливою складовою індустрії туризму, скарбницею історичної та культурної спадщини, а музейні експонати – носіями безцінної інформації про історію та культуру. У зв'язку з цим, виникає необхідність пошуку нових напрямків розвитку, адже музеї виконують не лише традиційну функцію, але є науковими й духовними центрами.

Попри складну соціально-економічну та політичну ситуацію, Україна має хороші перспективи для розвитку музеїв під відкритим небом, однак реалізує свій потенціал лише частково. В цьому контексті особливої ваги набуває вивчення практичного досвіду сусідніх держав, пошук інвестиційних програм, розроблення методів підвищення туристичної атрактивності даного виду музейних закладів. Актуальність та невідкладність вирішення проблем, пов'язаних з вивченням зарубіжного досвіду організації раціонального використання музейного продукту, визначили тему роботи, зумовили зміст, мету, завдання і структуру дослідження.

Географічні межі дослідження – адміністративні кордони Підляського, Люблінського і Підкарпатського воєводств Республіки Польща.

Об'єктом дослідження роботи є скансени Східної Польщі.

Предметом дослідження є особливості використання скансенів як об'єкта туристичної атракції, їх залучення до існуючих турпродуктів.

Метою роботи є формулювання теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо використання скансенів як чинника туристичної атрактивності регіону та держави в цілому.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- розглянути основні підходи до визначення понять «скансен» та «музей під відкритим небом», особливостей їх класифікації;
- охарактеризувати скансени Підляського, Люблінського і Підкарпатського воєводств Республіки Польща;
- дослідити особливості інтеграції скансенів Східної Польщі в існуючі турпродукти.

Огляд попередніх результатів з досліджуваної проблеми. Теоретичним та прикладним аспектам функціонування скансенів в Республіці Польща присвячені праці польських дослідників Є. Касперської [24; 25], Й. Мокрас-Грабовської [27], Д. Орловскі та М. Вознічко [37; 38], А. Стасяка [23; 51; 52; 53; 54], Й. Чайковського [20], Т. Червінського [21]. Проблеми сучасного розвитку вітчизняних скансенів розглянуті у наукових публікаціях українських дослідників О.Є. Афанасьєва [2; 3], Ю.С. Борисенко [4], В.В. Вечерського [5], Л.Ю. Водяник [6], Е.Г. Галаслі [7], А.Г. Данилюка [9; 10], О.В. Жукової [12], А.С. Старикової [16].

Інформаційну базу дослідження склали наукові праці українських та зарубіжних (передусім польських) дослідників, а також інформація офіційних та довідкових видань Республіки Польща, дані мережі Інтернет.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати проведеного дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення, оскільки узагальнено і систематизовано дослідження науковців з проблеми діяльності скансенів та факторів підвищення їх туристичної атрактивності. Результати проведеного дослідження можуть бути корисними для формування перспективних планів роботи вітчизняних музеїв під відкритим небом. Систематизований в роботі матеріал може стати основою для розробки нових туристичних продуктів. Теоретичні положення та висновки можуть стати основою для подальших наукових досліджень.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ АТРАКТИВНОСТІ СКАНСЕНІВ

1.1. Скансен: проблема дефініцій та класифікаційного статусу

Декларація 1959 року Міжнародної ради музеїв (ІКОМ) сформулювала конкретне визначення «музею під відкритим небом», закріпивши дану назву за колекціями будинків доіндустріальної епохи. Головним напрямом діяльності цих закладів було визначено комплексне збереження, вивчення і демонстрацію таких колекцій [16, с. 413].

Згідно визначення польського дослідника Єжи Чайковського (Jerzy Czajkowski), термін «музей під відкритим небом» означає музей, «в якому архітектурні об'єкти та традиційні засоби розглядаються як експонати та знаходяться на відкритому просторі». Автор також наводить більш деталізований опис за результатами конференції в Сяноку (1978), згідно якого музей під відкритим небом – це «дидактично-навчальний заклад, організований на наукових засадах з пам'яток та типових об'єктів будівництва та архітектури, а також інших зразків народного промислу, що пов'язані з традиційною сільською культурою» [20, с. 128].

В найзагальнішому визначенні «музей під відкритим небом» – це будь-який музей, чия експозиція виставляється поза приміщеннями. До таких музеїв відносяться парки скульптур, парки мініатюр, багато технічних музеїв. У більш вузькому значенні музеями під відкритим небом називають заклади, в яких демонструються зразки архітектурних споруд.

Загалом класифікувати музеї під відкритим небом доволі складно, адже вони охоплюють низку різноманітних пам'яток:

- пам'ятки народної архітектури (поселення, двори, господарські і житлові будівлі, дерев'яні церкви і т.п.);
- сакральні споруди (церкви, костели, синагоги тощо);
- громадські споруди (школи, народні доми, корчми, млини і т.п.);

- народні художні промисли (ткацтво, килимарство, вишивка, художня обробка шкіри, художнє плетіння, деревообробка, гончарство тощо);
- пам'ятки фольклору.

Основна мета і завдання музеїв під відкритим небом полягає у збереженні автентичних пам'яток архітектури; створенні умов для вільного доступу до цих будівель широких верств населення, підвищенні їхнього культурного рівня; демонстрації народної культури і архітектури, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва, тобто створенні моделі середовища, ландшафту; відродженні народних ремесел і проведенні фольклорних свят; вирішенні наукових проблем, пов'язаних з пошуком, збором, вивченням, реставрацією експонатів.

Зараз в Європі нараховується понад 2000 музеїв просто неба. Найбільша кількість створена у скандинавських країнах (1162 у Швеції, 314 в Норвегії, 230 у Фінляндії). Більшість музеїв просто неба спеціалізуються на колекціонуванні і реконструкції старовинних помешкань на великих відкритих територіях, зазвичай історично пов'язаних з експозицією. Такі музеї створюються шляхом музеєфікації винятково цінних територій, ансамблів, комплексів і окремих пам'яток історії, культури [13, с. 69].

У багатьох музеях проводиться комплексна реконструкція минулого – історичні будівлі є не просто окремими експонатами, а формують взаємопов'язаний комплекс. Таким чином, відвідувачі отримують можливість побувати в реконструйованому населеному пункті минулого, отримуючи загальне уявлення про історію та етнографію відповідної країни або місцевості. Чітко вираженою тенденцією є відтворення в музеях під відкритим небом традиційних ремесел і видів діяльності. Іноді відвідувачам також пропонують спробувати свої сили під керівництвом фахівця. В окремих випадках ремесла виходять за межі музею. Наприклад, чеська компанія Botanicus, яка спеціалізується на виробництві косметичних і парфумерних засобів на основі старовинних, іноді середньовічних, прийомів і технологій, має розвинену мережу магазинів в своїй країні і за кордоном.

Існують наступні різновиди музеїв під відкритим небом: скансен, музеї забудов, музеї сільських господарств, музеї живої історії і фольклорні музеї тощо [14].

Поширеною формою етнографічних музеїв, що створюються на основі музеєфікації фрагментів етноландшафтного середовища і об'єктів матеріально-етнокультурної спадщини, є скансени або етномузеї під відкритим небом. Етнографічні музеї під відкритим небом створюються на основі нерухомих пам'яток історії та культури на місці їх знаходження і в природному оточенні (музеєфіковані на місці) або на основі перенесення пам'яток на спеціально відведену територію з інших місць [2, с. 82].

Термін «скансен» (швед. Skansen) походить зі шведської мови і означає земляний (оборонний) вал. Саме таку назву отримав музей, заснований в 1891 році Артуром Хазеліусом на острові Юргорден (Djurgården) в Стокгольмі, який мав на меті захист шведської народної культури (особливо, народної архітектури). «Скансен» став першим у світі етнографічним музеєм під відкритим небом, де були зібрані будинки і споруди з різних регіонів Швеції. На сьогодні в музеї представлено більше 150 будинків і садиб XVIII–XX століть зі збереженим інтер'єром. Доглядачі будинків, одягнені в костюми відповідної епохи, можуть провести відвідувачів по кімнатах і розповісти про експонати. Також в Скансені створено звіринець. Він є популярною локацією для проведення різноманітних івентів [15].

Завдяки новаторському підходу в показі експонатів і їх різноманітності «Скансен», по-перше, став загальним терміном і дав назву напрямку в музеології – «скансенології», а, по-друге, отримав широку популярність і стимулював створення схожих музейних колекцій по всьому світу [7, с. 15].

Інноваційність скансенів полягає у тому, що така інституція не лише збирає об'єкти, але й розміщує їх у максимально наближеному контексті до того середовища, з якого вони були виведені. Ось чому в музейних церквах відправляються служби, в кузнях надалі кують підкови, а в печі випікають хліб за рецептами минулого.

Скансени – це так звані «живі» музеї з насиченими анімаційними програмами відтворення історичного середовища. Туристів приваблюють не лише окремі споруди, предмети старовини, але й професійні працівники-аніматори, які своїми заняттями відтворюють побут, поведінку, матеріальну і духовну культуру попередніх епох. Вони розкривають традиційні ремесла і види діяльності, характерні для відповідної місцевості і часу, наприклад, роботу мірошника, ткача, коваля, гончара, тесляра, пасічника і багато інших. Часто і самим відвідувачам музею пропонується спробувати свої сили під керівництвом фахівця. Скансени надають широкі можливості безпосереднього неформального спілкування (під час організації змагань, обрядів, вистав, ярмарок, виступів фольклорних колективів), що, водночас, складає одну з причин популярності цих музеїв серед різноманітних верств населення. Невід’ємним елементом скансенів є традиційна кухня. Все готується «на очах» у відвідувачів, а іноді навіть з їх допомогою, що надає стравам ще більшої колоритності [3, с. 116].

Головна відмінна риса скансенів – це видовищність. У музеї повинні проходити майстер-класи, виступи фольклорних колективів, демонструватися обряди і ритуали. Цей музей відрізняється від інших тим, що відвідувачі можуть «доторкнутися» до історії. Музеї-скансени як явище існують також завдяки природньому потягу людини побувати в іншій – альтернативній, часом ідеалізованій – реальності, уявити себе частинкою зовсім іншого життя.

Для цього типу музеїв характерні такі форми культурно-освітньої діяльності як музейні свята (зокрема, фольклорні, пов’язані зі святкуванням традиційного народного календарного циклу, та музичні), воєнно-історичні реконструкції (наприклад, реконструкції фрагментів боїв), майстер-класи народних промислів тощо [13, с. 234].

В Республіці Польща, як і у більшості слов’янських держав, терміни «музей під відкритим небом» та «скансен» використовуються як тотожні. Створення таких музейних закладів датується початком ХХ століття. Перший польський скансен було споруджено у 1906 році у селі Вдзидзах-Кишевски

(Wdzydzach Kiszewskie). Другим став музей «Скансен», заснований Адамом Хентніком (Adam Chętnik) у Новограді (1927 рік) [21, с. 16].

Аналіз музейного поля Республіки Польща дозволяє виокремити наступні види польських скансенів:

- музей села – це різновид скансена, що передбачає реконструкцію традиційного планування села і має на меті повною мірою представити як народну культуру, так і проблеми соціально-економічного та технічного розвитку сільського господарства. Якщо музей планує презентувати ландшафт малих міст, то вживається назва – «музей народних культур». Вона також використовується, коли музей охоплює кілька етнографічних регіонів;
- скансен бджолярства – характерний для Республіки Польща, існує самостійно або на території більшого скансена як окремий сектор;
- музей-садиба – окремий об'єкт, що знаходиться під охороною та демонструється у своєму звичному середовищі; експозиція зазвичай стосується етнографічного мікрорайону або окремого господарства.

Таким чином, музей під відкритим небом – це заклад, в якому архітектурні об'єкти та традиційні предмети побуту розглядаються як експонати та знаходяться на відкритому просторі. Видом музею під відкритим небом є скансен – музей з чітко вираженою анімаційною складовою, в якому відвідувачів приваблюють не лише окремі об'єкти чи предмети старовини, але й можливість спробувати особисто традиційні ремесла і види діяльності, характерні для відповідної місцевості і часу.

1.2. Методи дослідження

В рамках дослідження було використано ряд теоретичних та емпіричних методів.

У роботі з усієї сукупності емпіричних методів було використано: спостереження, порівняння, опис, графічний та історичний методи.

Метод спостереження використано для вивчення та фіксації даних про об'єкт та предмет дослідження.

Метод порівняння застосовувався в процесі дослідження дефініцій «скансен» та «музей під відкритим небом», а також для з'ясування характерних особливостей різних музейних закладів просто неба.

Опис було використано для загального огляду предмета дослідження, викладу особливостей сучасного стану скансенів, зарубіжного досвіду використання і шляхів підвищення їх туристичної атрактивності.

Використання історичного методу дозволило досягнути поглибленого розуміння суті проблеми і дало можливість сформулювати більш обґрунтовані рекомендації.

У дослідженні також було використано комплекс теоретичних методів.

Метод аналізу було використано в процесі опрацювання основних публікацій; для з'ясування рівня наукової розробки проблеми; для уточнення базових понять; для визначення понять «скансен» та «музей під відкритим небом».

Метод синтезу дав можливість узагальнити різні трактування понять «скансен» та «музей під відкритим небом»; розглянути особливості адаптації музейних закладів до потреб відвідувачів.

Метод індукції дозволив розглянути складові предмета дослідження, завдяки чому було сформульовано точні висновки.

Метод аналогії було використано при порівнянні особливостей скансенів Східної Польщі.

Метод узагальнення було використано для формулювання дефініцій понять «скансен» та «музей під відкритим небом»; для підведення підсумків опитування, відображення його основних результатів у вигляді статистичних графіків та діаграм; для узагальнення зарубіжного досвіду розвитку скансенів; формулювання висновків.

Бібліографічний метод було застосовано для опису наукових праць та літературних джерел, що стосувались об'єкта та предмета дослідження.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СКАНСЕНІВ СХІДНОЇ ПОЛЬЩІ

2.1 Скансени Підляського воєводства

Підляське воєводство лежить у північно-східній частині Республіки Польща, межуючи з Білоруссю та Литвою. Регіон є місцем компактного проживання поляків, українців, білорусів, татар, росіян та євреїв [44].

Культурний ландшафт регіону репрезентують шість скансенів Підляського воєводства – Етнографічний музей литовського центру народної культури імені Юзефа Вайна (Пунськ), Курпський скансен імені Адама Хентніка в Новогруді, Підляський музей народної культури (Васильків), Скансен народної руської дерев'яної архітектури Підляшшя в Біловежі, Музей Малої Батьківщини в Студзіводах, Музей сільського господарства імені Кшиштофа Клюка (Цехановце) (див. Додаток А).

Ідея створення Етнографічного музею литовського центру народної культури імені Юзефа Вайна в Пунську (Muzeum Etnograficzne im. Józefa Vainy w Puńsku) датується 1986 роком. Метою закладу є збереження та розвиток литовських традицій, а також підтримка місцевих фольклорних груп. Об'єкти, представлені в музеї під відкритим небом, становлять реконструйовану литовську садибу кінця XIX століття. Скансен складається з чотирьох дерев'яних будівель: хатини, хліву, комори та стодоли (див. Додаток Б). Експонати музею можна фотографувати та навіть торкатися більшості з них. Стодола використовується у соціальній та культурній анімації і є місцем проведення театральних вистав та концертів народної музики. Найвідомішим івентом, який відбувається щороку в липні–серпні, є театральний фестиваль «Стодола» [29].

Іншим об'єктом є Курпський скансен імені Адама Хентніка в Новогруді (Skansen Kurpiowski im. Adama Chętnika w Nowogrodzie). Скансен, заснований в 1927 році, є другим найдавнішим об'єктом такого типу в Республіці Польща. Він не відтворює просторову структуру курпського села, а демонструє традиційну дерев'яну архітектуру. Станом на 2019 рік тут зібрано 34 об'єкти, серед яких

особливу увагу привертає зрубова хата з села Бараново (1805 року). Популярною атракцією, котра репрезентує дерев'яну архітектуру XIX століття, є водяний млин з села Добри-Ляс. Увагу туристів привертає інтер'єр, який відображає особливості побуту – міри, що використовувалися для розрахунку виробленої кількості борошна, величезні жорна, колесо млина, яке просувало весь механізм (див. Додаток В).

Особливою популярністю скансен користується у першу неділю після дня Св. Роха (16 серпня), коли в музеї проходить етнофестиваль з безліччю атракцій. Відвідувачі мають змогу купити різьблені сувеніри та іграшки, курпські витинанки, вироби з бурштину, кошики з лози та соснового коріння, курпське ажурне плетиво «фриволіте». Охочі можуть скуштувати страви регіональної кухні. Серед них – рейбак, ялівцеве пиво тощо. Програма фестивалю також включає традиційні ігри для дітей та дорослих, зокрема, перегони в «курпях» – традиційному взутті з кори липи, що дало назву для всього регіону [47].

Населений пункт Васильків є місцем розташування Підляського музею народної культури (Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej). На площі майже 30 га зібрано типові будівлі дерев'яного будівництва XIX–XX століть. Концепція музею підкреслює мультикультурний характер регіону. Розташування 40 будівель регулюється їх тематичним призначенням. Виділяють три сектори: лісовий, придворний і дрібношляхетський (див. Додаток Г).

Музей пропонує багато тематичних виставок, присвячених бджільництву, кераміці, сільському господарству, видам сільського транспорту та дерев'яним прикрасам. До багатих музейних ресурсів також входить колекція фотографій та листівок XIX–XX століть. Найбільше в архітектурі скансена захоплює дерев'яне оздоблення будинків, вікон, веранд, дахів. В одній із будівель було реконструйовано шкільний інтер'єр. Експозицію формують не тільки шкільні меблі, але й підручники, щоденники, уніформи і навіть щити з білостоцьких шкіл. Виставку у цьому секторі можна розглядати лише пасивно. Місце, де можна дозволити дітям більше свободи, розташоване в садибі – це дитячий майданчик з пісочницею, різними типами гойдалок і дерев'яними візками.

Особливо привабливим туристичним об'єктом для чоловіків є лісова гуральня, нелегально побудована одним із білостоцьких жителів. У музеї регулярно організуються різні події та урочистості, наприклад, кулінарні пікніки, фестиваль урожаю [42].

Популярною туристичною локацією є приватний Скансен народної руської дерев'яної архітектури Підляшшя в Біловежі (Skansen Architektury Drewnianej Ludności Ruskiej Podlasia). Перший об'єкт тут було розміщено ще в 1978 році. Ним став вітряк-козляк (назва походить від несучої конструкції – це фіксована основа, на яку було вбудовано будівлю з пристроями для помолу зерна (завдяки такій конструкції можна було обертати будівлю, щоб встановити крила до вітру). Для відвідувачів музей був відкритий лише у 2004 році [48].

Колекція музею включає дев'ять об'єктів з різним станом збереження, які можна розділити на чотири групи. Перша складається з двох хат, що стоять біля воріт. Вони мають дещо інший характер, ніж інші об'єкти, тому що їх мансарда була перетворена на кімнати для туристів. Друга будівля – найстаріша музейна хата – датується 1885 роком. Наступна група будівель включає дерев'яну каплицю, створену за зразком храму з села Новоберезово. Місце, де стоїть каплиця, значною мірою відокремлюється ровом, що робить його схожим на маленький острів. До третьої групи належать два вітряні млини, що походять з Орлі і господарські будівлі: хата з села Бяла, майстерня (так званий варштат) з Відової і стодола з села Кошеле. Неподалік розташована хата кінця XIX століття. У ній можна побачити металевий, глиняний і дерев'яний посуд, тканини, а також привертає увагу велика піч. Поряд знаходиться вітряк, покритий гонтою. За ним є два вулики, видовбані в стовбурах дерев. Четверта група – це тільки один експонат – огорожа (т.зв. *balasów*). Вона була виготовлена засновниками закладу в 1983–1984 роках і є достовірною копією традиційних плетених огорож з ялинових гілок (див. Додаток Д).

Цікавою послугою, котра помітно виділяє музей серед інших однотипних закладів, є можливість проживання на території скансена (деякі будівлі

пристосовані для заселення туристами). Популярною туристичною атракцією є також можливість скористатися традиційною слов'янською лазнею.

Усі музейні об'єкти можна сфотографувати. Також немає жодних обмежень щодо тактильної взаємодії з більшістю експонатів. Вхід до музею безкоштовний. Тут немає автостоянки для відвідувачів, а також приміщень для людей з особливими потребами. Проте споруджені санітарні кімнати та альтанки для барбекю і пікніків [48].

Ще один приватний скансен – Музей Малої Батьківщини в Студзіводах (Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach) – розташований у польському місті Більськ-Підляський. Створення музею розпочалося в 1986 році і пов'язане з іменем етнографа та історика Доротеуша Фіоніка. Для відвідувачів заклад став доступним з 1993 року. З поміж невеликої кількості об'єктів виділяється будинок з різьбленими орнаментами, невеликими вікнами та характерною формою даху, покритою дерев'яними плитками (гонтою). У вікнах можна побачити паперові прикраси, які виконують роль штор – елемент, характерний для населення білоруського регіону. У коморі можна оглянути виставки білоруських народних майстрів. Тут також є і ткацький верстат, який використовуються до сьогодні, наприклад, під час літніх майстер-класів для дітей. З іншої сторони вулиці знаходиться міська будівля 1820 року. Під час переміщення в її підвалинах було знайдено велику кількість глиняного посуду, котрий тепер можна оглянути в одній з виставкових кімнат. На всій території музею розташовані дерев'яні скульптури. Вони є одним із багатьох елементів традиції. Іншими її проявами є тканинні та віконні витинанки, створені під час майстер-класів (див. Додаток Е).

Головним івентом музейного життя є музичний фестиваль «Там після травневої роси» («Там ро мајовуј росі»). Популярністю також користуються весілля, що проводяться в межах експозиції і відповідно до місцевих традицій. Музей також є осередком дослідницької роботи. Важливим напрямом є дослідження в галузі народної музики. Їх результатом є випуск альбомів народної музики [26].

Дуже різноплановим є Музей сільського господарства імені Кшиштофа Клюка (Muzeum Rolnictwa im. Krzysztofa Kluka) в Цехановце. Музей розташований у палацово-парковому комплексі XIX століття і має вигляд села з господарськими приміщеннями. Це один із двох музеїв такого профілю в Республіці Польща. Музейну колекцію формують понад 28 тис. експонатів (у тому числі понад 300 сільськогосподарських машин та інструментів), які представлені відвідувачам на 43 постійних виставках. На території скансена було зведено 47 об'єктів дерев'яної архітектури XVIII – початку XX століття (див. Додаток Ж). Загалом музей займає 26 га та має два філіали [34].

В структурі експозиції особливо виділяються фонди Музею писанки (містить 2203 експонати з усього світу і є єдиним в Польщі), Музею хліба у водяному млині, «Саду лікарських рослин», виставка музею ветеринарної медицини (унікального для Польщі) та палацових інтер'єрів. Музей є організатором багатьох регіональних заходів з багаторічною історією (наприклад, «Вербна неділя», «Ярмарок Святого Войцеха», «Хлібний фестиваль Підляшшя», «Розкопки на Вітряних млинах», загальнопольський конкурс гри на пастуших інструментах). Щороку музей відвідують понад 65 тис. туристів [52, с. 70–71].

Таким чином, скансени Підляського воєводства експонують колекції регіонального дерев'яного будівництва, сільськогосподарського обладнання та унікальні колекції малої архітектури. Музеї організовують велику кількість місцевих заходів з багаторічною традицією та широкий спектр тематичних виставок. Крім того, на території Підляського воєводства знаходиться скансен, який першим почав надавати туристам послуги розміщення.

2.2. Скансени Люблінського воєводства

Третє за розмірами воєводство розташоване на східних кордонах Республіки Польща і межує по річці Західний Буг з Україною та Республікою

Білорусь. Це регіон, в якому переплелися впливи різних культур, елементи католицизму, православ'я та іудаїзму.

Складовою туристичної атрактивності воєводства є Скансен матеріальної культури Холмщини та Підляшшя в Голі, Музей Люблінського села, Надвісянський музей (Казімеж Дольний), Сітарський музей-садиба в Білгораї (див. Додаток З).

Скансен матеріальної культури Холмщини та Підляшшя в Голі (Skansen Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia w Holi) існує з 1985 року. Музей складається з дерев'яних житлових і господарських будівель (див. Додаток К). Серед них центральне місце займає хата заможного селянина 1913 року, переміщена з села Вирики. Складовою інтер'єру є гончарна піч та круг, горизонтальна ткацька майстерня. Напроти знаходиться стодола ХІХ століття з с. Костомолотув. Унікальність будівлі проявляється у способі виготовлення її стін – з гілок молодого сосни. Така техніка забезпечувала мінімізацію пошкоджень будівлі у випадку поєні. В іншій частині музею розташовані так звані колоди – вулики, виготовлені з стовбурів дерев та покриті дахами з соломи. Вітряк-козляк початку ХХ століття має масивну фіксовану опорну конструкцію, на якій змонтовано будівлю з рухомими пристроями. Основу складають два перехрещені фундаменти і вбудований в них стовп, що дозволяє млину обертатися навколо власної осі. Кузня є наймолодшою серед наддбань музею, в ній карбують пам'ятні монети. Найціннішими об'єктами є дерев'яна греко-католицька церква 1702 року та дерев'яна дзвіниця ХVІІІ століття. Більшість експонатів музею є інтерактивними [32]. Щороку в музеї проходить Голенський ярмарок («Jarmark Holeński»). Програма заходу поєднує семінари, тренінги та майстер-класи, виступи аматорських колективів, дегустації [33].

Іншим об'єктом є Музей люблінського села (Muzeum Wsi Lubelskiej) в Любліні. Музей було засновано в 1960 році як відділ народного будівництва при Люблінському районному музеї. З 1970 року він став окремою інституцією.

Музей люблінського села розташований у долині річки Чеувка. Це один з найбільших музеїв під відкритим небом Республіки Польща (27 га). Сьогодні в

музеї функціонує сім тематичних відділів, котрі демонструють історико-культурне різноманіття регіонів, що входили до складу Люблінського воєводства (до адміністративних змін 1975 року). В музеї представлена багата культурна спадщина Підляшшя, Люблінського Полісся, Повісля, Розточчя, Люблінської височини та самого Любліна (див. Додаток Л).

До прикладу, міський сектор Любліна є моделлю провінційного міста 1930-х років. Відвідувачі мають можливість ознайомитись з експозицією перукарні, єврейської кухні, поштової станції, тютюнової крамниці, пивоварні, будинку бурмистра тощо. Інтер'єри будинків відображають рівень життя, заняття, і навіть кількість колишніх мешканців. В будівлі шинку можна скуштувати не тільки пиво та інші напої, але й місцеві страви. До Музею люблінського села також передані храми – римо-католицький костел 1686 року (найстаріший експонат музею) та дерев'яна греко-католицька церква 1795 року.

Поруч з постійною експозицією музей організовує тимчасові виставки, історичні реконструкції, освітні та культурні заходи, майстер-класи. Відомими івентами є фестиваль хліба наприкінці серпня та кінний ярмарок у вересні. Також на території музею проходять симпозіуми та громадські слухання, творчі поетичні зустрічі, традиційні обряди хрещення чи весілля. Територією вільно пересуваються свійські тварини (кози, корови, качки), що становить додаткову атракцію, особливо для дітей [26].

Привабливим для туристів є Надвіслянський музей в Казімежу Дольному (Muzeum Nadwiślańskie w Kazimierzu Dolnym). Кластер дерев'яних будівель, в основному, розташований серед руїн ренесансного замку. Враження автентичності посилюється експонатами. Поруч із житловим будинком знаходиться комора, переміщена з села Подльодув (див. Додаток М). Унікальною частиною експозиції є традиційні місцеві човни довжиною до 15 метрів, які використовувалися для транспортування товарів і людей між двома берегами Вісли. На верхньому поверсі можна побачити ткацькі майстерні, типовий одяг місцевих жителів, дерев'яні та плетені ємкості для зерна, безліч глиняних посудин, характерних для цього регіону, та інші елементи сільського

побуту. Наступні дві будівлі – стодола з села Вилянгув і зерносховище з Курова – використовуються як майданчики для демонстрації техніки створення традиційних прикрас (скатертин, серветок, ялинкових іграшок тощо) [26].

Сітарський музей-садиба в Білгорайі (Osada Sitarska – Muzeum Ziemi Wiłgorajskiej) – це комплекс дерев'яних будівель XIX століття. До комплексу входять житловий будинок (1810 р.) та господарські приміщення першої чверті XIX століття, які перебували у приватній власності до 1974 року. Після включення об'єкта до експозиції скансена почалися роботи щодо збереження та реконструкції, які тривали до 1976 року. В житловому будинку експонуються інтер'єри з меблями кінця XIX – початку XX століть, сітарська майстерня та білетна каса. У двокамерному сховищі представлені резервуари для зберігання зернових культур та обладнання для переробки зерна і сільськогосподарської продукції. У каретнику, який має форму навісу на трьох колонках, експонуються транспортні засоби, які використовувались для польових робіт та фестивалів. Музей є місцем проведення заходів на природі, фольклорних презентацій, пропаганди історії, культури та регіональних звичаїв [39].

Таким чином, завдяки поєднанню багатих колекцій архітектури та автентичних експонатів скансени Люблінського воєводства вдало репрезентують історико-культурну спадщину регіону. Невід'ємною і важливою складовою постійнодіючої музейної експозиції є численні виставки, культурно-освітні заходи та майстер-класи.

2.3. Скансени Підкарпатського воєводства

Майже половину території Підкарпатського воєводства займають лісові масиви. Тут знаходяться Бещадський і Магурський національні парки, 10 ландшафтних парків, 16 територій з цінними ландшафтами, 70 заповідників [44]. Невід'ємним елементом підкарпатського ландшафту є зарослі фундаменти покинутих сіл і церкви. Це сліди етнічних груп лемків і бойків, які проживали на цих територіях. Багату історико-культурну спадщину регіону репрезентують 5

скансенів: Музей народної архітектури у Сяноку, Музей народної культури в Кольбушовій, Музей села Маркова, Музей нафтогазової промисловості імені Ігнація Лукасевича (Бубрка), Музей лемківської культури в Зиндрановій (див. Додаток Н).

Музей народної архітектури у Сяноку (Muzeum Budownictwa Ludowego w Sianoku) є найбільшим скансеном Республіки Польща. Він розташований на ділянці Бяла Гура на правому березі річки Сян в Сяноко-Турцанських горах і займає площу 38 га (див. Додаток П). Музей, заснований 24 січня 1958 року, став зразком та моделлю для інших польських скансенів.

Він представляє фольклорну культуру прикордоння в районі передгір'я та східної частини польських Карпат. Архітектурні об'єкти знаходяться в окремих секторах, кожен з яких присвячений різним етнографічним (долиняни, погоряни) та етнічним (лемки і бойки) групам. Сектори лемків та бойків знаходяться в лісовій та гірській частинах, а долинян і погорян у низинній частині музею. Таким чином, природний рельєф підсилює враження про автентичність об'єктів. На сьогодні в музеї зібрано близько 150 об'єктів дерев'яної архітектури XVII–XX століть. Серед них комерційні та житлові будинки, комунальні споруди, а також промислові об'єкти (наприклад, ковальські кузні). Особливо цінними є зразки сакральної архітектури – римо-католицький костел Святого Миколая Чудотворця з Башкала Дольни XVII століття та греко-католицькі церкви XVIII століття (церква Різдва Богородиці з Грюзової, церква Святого Онуфрія Відлюдника з Розоліни та церква Різдва Божої Матері з Ропека) [36, с. 443].

Сьогодні музей має багаті архів та спеціалізовану бібліотеку. З початку свого існування він займається видавничою діяльністю. Дирекція скансена видає журнали «Матеріали Музею народної архітектури в Сяноку» та «Acta Scansenologica», а також публікації наукової та популярної літератури.

Музей зібрав понад 31 тис. артефактів народної, міської, придворної, сакральної та іудейської культури, представлених широкій публіці на тимчасових виставках. Серед інших зібрань музею варто виділити колекцію ікон XV–XX століть, котра налічує понад 220 пам'яток і доступна для відвідувачів як

частина постійної експозиції під назвою «Карпатська ікона». Виставка, одна з найбільших у Польщі, була розроблена таким чином, щоб продемонструвати стилістичну та іконографічну еволюцію в регіоні [51, с. 54].

В музеї створені умови для проведення масових заходів на відкритому просторі. Окрім того, споруджено криту сцену на 1500 місць. Наймасштабнішими івентами є фольклорний ярмарок та фестиваль Eurofolk, які відбуваються щороку в травні–червні. Виступи народних колективів супроводжуються демонстрацією традиційних ремесел і дегустацією страв [28].

Іншим відомим туристичним об'єктом регіону є Музей народної культури в Кольбушовій (Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej), створений в 1959 році. В 1978 році була відкрита найважливіша складова музею – етнографічний парк. На площі 30 га розміщено понад 80 об'єктів дерев'яної архітектури, з поміж них садиби та сільські будинки, млини, пожежна станція, школа, а також костел ХІХ століття з Жохова з унікальним іконостасом (див. Додаток Р).

Музейна експозиція налічує майже 16 тис. пам'яток, що репрезентують культурні досягнення та унікальність Кольбушової. У будівлях облаштовані інтер'єри, котрі розкривають повсякденне життя колишніх мешканців. Всередині приміщень також можна побачити тематичні виставки – наприклад, виставку старого протипожежного обладнання та пожежної форми, а також виставку народних іграшок.

Відвідувачам музею пропонується безкоштовна карта музею під відкритим небом з базовою інформацією польською, англійською, французькою та німецькою мовами. Парк доступний для людей з обмеженими можливостями, але більшість будівель мають пороги та вузькі двері, що ускладнює екскурсії. Елементом «живого музею» в Кольбушовій є розведення свійських тварин – кіз, курей, качок. Туристи мають змогу подорожувати верхи на конях територією музею. Скансен також пропонує відвідувачам можливість переночувати в адаптованих номерах садиби ХІХ століття.

Музей у Кольбушовій є місцем проведення численних івентів. Туристичний сезон відкривається в останню неділю квітня фестивалем «Play

Music». Сезон подій закривається в другу неділю вересня «Осіннім фольклорним фестивалем». У рамках заходу представлені виставки, ярмарки, конкурси для учасників та глядачів, концерти народної музики та дегустації регіональних страв [31].

У Підкарпатському воєводстві також можна відвідати Музей села Маркова (Muzeum Wsi Markowa). Історія його створення відрізняється від інших польських музеїв під відкритим небом. В 1979 році було створено Товариство друзів Маркової, ініціаторами якого виступили мешканці села (колишні та ті, що продовжували у ньому проживати). На одній із зустрічей постало питання необхідності збереження унікальності цього місця для нащадків шляхом збереження традиційної селянської архітектури. Відкриття скансена відбулося у 1985 році. Колекція містить історичні будівлі, інструменти та обладнання XIX–XX століть (див. Додаток С).

Головним об'єктом є котедж (1874 року) – дерев'яна будівля під солом'яним дахом. В одній з кімнат котеджу представлено велику колекцію народного вбрання, виготовленого в Марковій – його кольори та точність виконання вражають. На подвір'ї котеджу є «Галерея під солом'яними дахами», а також фотовиставка «Маркова – час і люди». На території скансена також створено пожежний музей, оснащений обладнанням міжвоєнного періоду. Всі експонати належали Волонтерській пожежній бригаді в Марковій. Серед експонатів: машина для перевезення протипожежних споряджень, подвійний ручний насос, бензинові насоси, комплект пожежної техніки, шоломи [49].

Оригінальним є Музей нафтогазової промисловості імені Ігнація Лукасевича (Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. Ignacego Łukasiewicza) в Бубрці. Музей створено на базі найстарішої у світі нафтової шахти. У ньому зібрані пам'ятні матеріали, фотографії та документи що стосуються методів видобутку нафтової ропи та її переробки. Архів включає в себе шахтарські кодекси 1920-х років, нафтові журнали кінця XIX століття, а також спогади працівників нафтової промисловості. Тут зібрані медалі, листівки та конверти, а також поштові марки нафтової тематики. Найцінніші та

найцікавіші пам'ятки музею належать до сучасних копанок (так званих вікон) з 1960-х років. Роба, видобута з копальні «Франек», використовується в музеї як експонат, а шахта «Яніна» досі експлуатується в промисловому масштабі. У музеї також розміщені будівлі та інструменти, що колись використовувалися в шахті. Проходячи алеями парку, можна побачити не тільки нафтові свердловини XIX століття і бурові установки, але й пристрої, які використовувалися в недавньому минулому (див. Додаток Т). Екскурсія доповнюється аудіовізуальними матеріалами та тематичними уроками для дітей шкільного віку. Музей доступний для людей з особливими потребами (адаптований виставковий павільйон, асфальтові доріжки в парку). Тут також знаходиться невеликий готель «Нафтуса» на 6 осіб. Музей має конференц-зали в головному павільйоні, банкетний зал, крыту сцену [26].

Цінну етнографічну колекцію містить Музей лемківської культури в Зиндрановій (Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej). Основою експозиції є лемківська хата другої половини XIX століття. В середині можна оглянути традиційне планування та розташування меблів, печі, кухонного обладнання, а також лемківські традиційні костюми. У коморі організована виставка церковного мистецтва: ікони, літургійний одяг, хрести. Розташована навпроти хати конюшня містить експонати, що розповідають про історію обох світових воєн у цій місцевості. У музеї також є світлиця, в якій організовано виставку живопису та скульптури, кузня з набором ковальських знарядь, реконструкція лемківської капиці XIX–XX століть, невеликий вітряний млин, пилорама та невелика корчма. Територія музею збагачена оригінальними скульптурами, які є результатом організованих тут мистецьких пленерів (див. Додаток У). Щорічно влітку в музеї організовується фестиваль лемківських традицій «Від Русала до Яни». Регулярно організовуються семінари та художні пленери. Щороку скансен відвідують близько 10 тис. осіб [30].

Загалом скансени Підкарпатського воєводства пропонують широкий спектр послуг: від традиційних майстер-класів, фольклорних фестивалів та тематичних виставок до сучасних інтерактивних аудіовізуальних турів.

РОЗДІЛ 3. СКАНСЕНИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Музей як туристичний продукт включає в себе пакет послуг, що складається з постійних і тимчасових виставок з професійним обслуговуванням і організацією щорічних та подієвих заходів [21, с. 16].

Пристосування до вимог туристів відображається також в додаткових елементах музейної пропозиції, а саме: визначення зручних годин відвідування, розробка доступного та високоінформативного веб-сайту, публікація посібників, планів, пропозиція сувенірної продукції з урахуванням регіональних особливостей і т.д. Все більше і більше музеїв намагаються надати туристам можливість скористатися гастрономічними закладами, влаштованими в історичних будівлях, де подаються страви регіональної кухні, що значно підвищує туристичну атрактивність. Зростає також популярність розміщення туристів в котеджах з видом на скансенівські садиби. Першочергово це стало можливим в Скансені народної руської дерев'яної архітектури Підляшшя в Біловежі. Зараз такі послуги надають ряд інших музеїв, зокрема, скансени Сяноку, Кольбушовій та Бубрці. Можливість розміщення безпосередньо пов'язана з організацією подієвих заходів та етнографічних конференцій, які можуть забезпечити значний дохід.

Можна стверджувати, що наявність бази проживання є значним наближенням до перетворення скансена на повноцінний конкурентоспроможний на сучасному ринку туристичний продукт. Музеї, які мають таку послугу, починають відігравати роль практично самодостатньої атракції, яка не потребує жодних додаткових умов, оскільки здатна задовольнити всі потреби туристів, пов'язані з подорожами (проживання, харчування). Однак зміни, що відбуваються в цьому напрямку, можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Для скансена це перевага завдяки тривалішому перебуванню відвідувачів на його території, що призводить до очевидних додаткових прибутків. Натомість для навколишнього середовища це може мати зовсім інші

наслідки, тому що розміщення та громадське харчування, розташовані в районі, будуть відрізані від відвідувачів, а музей під відкритим небом стане свого роду анклавом [55, с. 162].

Іншим елементом скансена як туристичного продукту, створеного з урахуванням потреб сучасного клієнта, є відкриття доступу до музейних колекцій шляхом залучення копій об'єктів, інструментів, пристроїв, до яких можна торкнутися, випробувати та вивчити принцип їх роботи. Не такою поширеною, але також спрямованою на посилення взаємодії між глядачем та експозицією, є практика збагачення презентації акустичними та ароматичними враженнями. Кожен з компонентів музейного туристичного продукту можна розглядати окремо як самостійний тип. Тому туристичним продуктом є друкований путівник по музею, виставка, культурний захід, майстер-клас, магазин сувенірів та регіональних продуктів, регіональна кухня і т. д. Всі ці продукти можуть бути куплені або виготовлені відвідувачем, відповідно до його вподобань, фінансових можливостей та виділеного часу [21, с. 16].

Керівництво традиційних музеїв безперечно усвідомлює важливість етнографічної обізнаності сучасних поколінь, проте не схвалює комерціалізацію способів подання ресурсів. Однак з економічних міркувань скансени змушені адаптувати свою пропозицію до потреб туристів.

Музей, який функціонує в конкретній реальності, повинен співіснувати з навколишнім середовищем і ефективно виконувати свою роль, оскільки головний сенс збирання колекцій та їх збереження для нащадків існує лише тоді, коли наступні покоління дійсно можуть і хочуть їх використовувати [24, с. 343–344].

Постійні та тимчасові виставки. Традиційним способом представлення ресурсів скансена є статичні презентації колекцій у вигляді експозиції будівель та їх інтер'єрів, які є одночасно суттю самих музеїв. Щоб презентувати всі аспекти сільського життя, історичні об'єкти доповнюють:

- інтер'єри, що демонструють загальні заняття сільського населення, включаючи предмети повсякденного користування (наприклад, устаткування для виробництва олії, хлібопечення, ткацькі майстерні);
- експозиція садиб з колодязями та приміщеннями для тварин;
- презентація ремесел та сільської промисловості, наприклад, майстерні для взуття;
- презентація професій, пов'язаних із конкретними об'єктами, наприклад, мірошників, ковалів [24, с. 343].

Скансени, окрім типових презентацій будівель та інтер'єрів, часто мають інші постійні та тимчасові виставки, що стосуються народної культури та презентації багатих музейних колекцій. Ці виставки – найпростіший спосіб інтерпретувати ресурси музею [55, с. 160].

Статичні форми виставок все більше доповнюються елементами, що підвищують відвідуваність музею. Цього можна досягти двома способами: представленням сільського життя та робіт майстрів (наприклад, показ виробництва олії, плетення кошиків або ковальської праці) або безпосередньою участю відвідувачів у реконструкції певних елементів традиційної сільської діяльності (виготовлення народних прикрас, вишивання хрестиком, участь у польових роботах) [25, с. 70].

Уроки музею. Скансени Республіки Польща пропонують кілька десятків майстер-класів, призначених для різних вікових категорій. За тематикою вони поділяються на наступні види:

- традиційні професії;
- повсякденне життя в сільській місцевості;
- архітектура регіону;
- звичаї та обряди [55, с. 164].

Майстер-класи, які проводяться працівниками музею, зазвичай тривають близько 45 хвилин і, як правило, створюються на основі виставки в даному музеї. Можливість проведення практичних занять багато в чому пов'язана з копіюванням старих інструментів і пристроїв та їх використанням. Часто подібні

уроки музею є частиною так званого навчального пакету, під час якого учасники проводять весь день на території скансена. Це спеціально створені програми, під час яких діти беруть активну участь у екскурсіях та різних музейних виставах [55, с. 166].

Відкриті події. Скансени також пропонують проекти проведення святкових та урочистих заходів з метою підвищення власної атрактивності та відновлення «мертвих» експозицій. Найчастіше ці заходи пов'язані з фольклором та народною культурою конкретного регіону. Додатковою атракцією під час проведення подібних заходів є демонстрація та можливість придбати вироби художнього ремесла та різноманітні продукти харчування. Зазначені заходи зазвичай носять регіональний характер [55, с. 167].

Рекреаційна пропозиція. Все частіше музеї під відкритим небом, які хочуть адаптувати свою діяльність до потреб ринку, комерціалізують частину своїх послуг та розширюють пропозицію рекреаційними елементами. Різні варіанти дозвілля та нові види відвідування музею є важливим джерелом доходу, а також чудовим способом популяризації скансенів [24, с. 346].

Комерційна пропозиція в польських скансенах включає в себе: надання власних територій для проведення фотосесій, організацію широкого кола спеціальних заходів (від конференцій та зустрічей до шлюбних церемоній), оренду копій старовинних транспортних засобів, продаж творів народного мистецтва, сувенірів і публікацій, послуги харчування, розміщення тощо.

Оренда приміщень та організація спеціальних заходів – є найпоширенішою формою отримання прибутків.

Популяризація є важливим елементом процесу організації та управління туристичним продуктом. У випадку скансенів вона полягає в інформуванні про пропозицію та заохоченні туристів до відвідування вибраних місць. Згідно з останніми маркетинговими стратегіями Польської туристичної організації, Інтернет відіграє важливу роль у просуванні туристичних продуктів [44]. Безумовно, ця тенденція триватиме і в наступні роки. Таким чином, використання ресурсів та інструментів Інтернету є головною метою сучасного

просування туристичних визначних пам'яток. Скансени як туристичні продукти також використовують інтернет-простір для реклами своєї пропозиції. Кожен з музеїв має власний веб-сайт, де можна знайти всю необхідну інформацію з точки зору туризму (включаючи графік роботи, карту доступу, інформацію про заходи тощо) [55, с. 169]. Важливим онлайн ресурсом, котрий в концентрованому вигляді містить інформацію про усі 60 скансенів Республіки Польща є skanseny.net [26].

Аналіз туристичного потоку характеризує функціонування музею як туристичного продукту та є ефективним інструментом, який допомагає спрогнозувати його подальший розвиток. На жаль, в епоху змін польської музеології при спробі адаптації до потреб ринку, туристичний потік все частіше є показником сенсу існування музейної установи.

Згідно досліджень А. Стасяка, наприкінці 1990-х років кількість відвідувачів скансенів у Республіці Польща не перевищувала 100 тис. осіб на рік. До прикладу, відвідуваність Музею народної архітектури в Сяноку складала близько 60 тис. осіб на рік. Відвідуваність інших закладів становила від 20 до 40 тис. осіб на рік. Проте варто пам'ятати, що це був найважчий період для музейництва, коли кількість відвідувань становила 30–50% [51, с. 40].

Сучасні дослідження демонструють чітку загальну тенденцію до зростання кількості відвідувачів. В цьому випадку дуже показовим є приклад найбільшого польського скансена – Музею народної архітектури в Сяноку (див. рис. 3.1.). Позитивна тенденція стала очевидною ще на початку 2000-х років. В 2002 році скансен відвідали 63 642 особи, в 2003 році – 82 371 особи (зростання становило близько 30%). З 2006 (70 048 осіб) до 2011 року (120 138 осіб) кількість відвідувачів у середньому зростала на 14% (за винятком 2010 року, коли відбулося зниження до 85 381). В 2013–2015-х роках скансен відвідувало більше 140 тис. осіб. В 2016 році кількість відвідувачів музею склала 150 тис. осіб, а в 2017 – 156 тис. [50].

Рис. 3.1. Динаміка туристичних потоків Музею народної архітектури в Сяноку (2000–2017 рр.)

Суттєвих змін також зазнала структура туристичного потоку. Ще в 1990-х роках у всіх музейних закладах переважали відвідування організованими групами. Туристичні групи зазвичай складали від 70 до 85% аудиторії музею [51, с. 43–44]. Аналіз структури туристичного потоку скансена в Сяноку чітко вказує на збільшення частки індивідуальних туристів. У 2008 році вперше почала переважати частка індивідуальних туристів (52%). У 2009 та 2010 роках частка організованих груп знову переважала, але в 2011 році найбільша в історії частка індивідуальних туристів була зафіксована на рівні 55% [55, с. 174].

Факторів зміни кількості туристів в окремі роки досить багато. Найістотнішими з них є: актуальність туристичного регіону, а, отже, і розташування музею, транспортна доступність, активна популяризація, передусім на національному рівні, основні та додаткові пропозиції, що демонструють рівень підготовки об'єкта для задоволення потреб сучасного туриста.

ВИСНОВКИ

1. В процесі дослідження на основі вивчення наукової літератури було узагальнено, що:

Музей під відкритим небом – це музейний заклад, в якому архітектурні об'єкти та традиційні предмети побуту розглядаються як експонати та знаходяться на відкритому просторі.

Скансени – це так звані «живі» музеї з насиченими анімаційними програмами відтворення історичного середовища, де туристів приваблюють не лише окремі споруди, предмети старовини, але й можливість долучитися до побуту, матеріальної і духовної культури попередніх епох, традиційних ремесел та видів діяльності, характерних для відповідної місцевості і часу.

2. В роботі було досліджено особливості організації та діяльності скансенів Підляського (6 закладів), Люблінського (4 заклади) та Підкарпатського (5 закладів) воєводств Республіки Польща.

Усі досліджені скансени у своїй діяльності пропонують низку атрактивних заходів та послуг, які орієнтовані на широкий споживацький сегмент, зокрема, у скансенах Підляського воєводства відвідувачам можуть запропонувати: гонку в «курпях»; можливість скористатися старослов'янською лазнею; оглянути найбільшу в країні колекцію писанок; єдину у Польщі та одну із небагатьох у Європі виставку історії ветеринарії; відвідати лісову самогонварню; оглянути виставку лікарських трав тощо. У скансенах Люблінського воєводства відвідувачі можуть побачити кузню, в якій досі карбують монети; відвідати кінний ярмарок чи традиційний пивний паб. У скансенах Підкарпатського воєводства туристи можуть відвідати першу в світі нафтову шахту; оглянути одну із найбільших виставок ікон у Польщі; побувати на тематичних уроках та екскурсіях із використанням аудіовізуальних матеріалів.

Спільними рисами у діяльності більшості скансенів цих воєводств є: експонування елементів матеріальної культури властивої даному регіону, що піддавався впливам різних етносів; проведення ярмарків, де можна спробувати

традиційні страви та придбати місцеві продукти; представлення свійських тварин у звичному для них середовищі; демонстрація сільськогосподарських, господарських і помісних робіт, пристосованих до сезону і обрядового календаря; проведення спеціалізованих майстер-класів; організація різноманітних святкувань; проведення фотосесій.

Цінні колекції зразків етнокультурної спадщини, можливість участі в масових розважальних та культурно-освітніх заходах, а в деяких випадках також надання додаткових послуг харчування та розміщення – все це робить скансени особливо атрактивними туристичними об'єктами, що користуються популярністю серед різних верств населення. Характеристика скансенів Східної Польщі наочно демонструє вищеперераховані аспекти діяльності музеїв даного типу, які виступають ефективним засобом збереження важливих етнокультурних пам'яток регіону та інструментом популяризації народної культури.

3. Аналіз туристичної пропозиції та динаміки туристичного потоку польських скансенів дозволяє з впевненістю назвати їх високорозвиненим, а в перспективі і комплексним туристичним продуктом.

Комплексний аналіз діяльності скансенів Східної Польщі дозволяє сформулювати рекомендації щодо низки заходів, які в перспективі допоможуть вирішити проблеми функціонування музеїв даного типу у вітчизняних умовах. Зокрема, для збереження автентичності конструкцій та матеріалів пам'яток дерев'яного зодчества під час проведення реконструкцій необхідно створити при музейних установах школи для підготовки професіоналів, знайомих з традиціями народного будівництва. Доцільно популяризувати елементи нематеріальної культурної спадщини, до якої належать традиції, обряди тощо, що, у свою чергу, сприятиме реалізації концепції «живого» музею. Фінансування музейних проектів можливо частково забезпечувати шляхом часткової комерціалізації надаваних послуг.

Враховання досвіду та досягнень Республіки Польща безперечно сприятиме вдосконаленню роботи скансенів в Україні та підвищенню їх туристичної привабливості на національному та міжнародному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Н.Д., Рябова Е.В. Квест-екскурсия как инновационная форма экскурсионной деятельности. *Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология*. 2015. № 1(20). С. 14–17.
2. Афанасьев О.Є., Бурлака Є.В., Маркіна Ю.М. Скансени України як важливий туристичний ресурс. *Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луганськ, 6-7 травня 2009 р.). Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. С. 80–84.
3. Афанасьев О.Є. Скансени України як репрезентанти регіональних типів природокористування. *Географія та туризм*. 2011. Вип. 15. С. 111–119.
4. Борисенко Ю.С. Культурно-дозвіллева діяльність архітектурних комплексів скансенівського типу в Україні на початку ХХІ ст. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2019. Вип. 20. С. 30–43.
5. Вечерський В.В. Історико-культурні заповідники: плани організації території. *Сіверщина в історії України* : зб. наук. праць. Київ : Центр пам'яткознавства НАНУ і УТОПіК, 2011. Вип. 4. С. 6–10.
6. Водяник Л.Ю. Скансени України: географія та туристсько-рекреаційне значення. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 19. С. 149–155.
7. Галасли Е.Г. Скансен як перспективний туристичний ресурс території. *Молодий вчений*. 2017. №50. С. 14–16.
8. Горішевський П. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв. Івано-Франківськ : Плай, 2005. 64 с.
9. Данилюк А.Г. Музеї просто неба або скансени у світі і в Україні. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2006. №7 (444). С. 20–23.
10. Данилюк А.Г. Українські скансени. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2006. 104 с.

11. Експерти назвали найпопулярніші музеї світу. URL: <https://ua.korrespondent.net/lifestyle/travel/4080774-eksperty-nazvaly-naipropuliarnishi-muzei-svitu> (дата звернення: 10.01.2020).
12. Жукова О.В. Діяльність ансамблевих музеїв на основі музеєфікації пам'яток історії та культури як одна з перспектив розвитку музейної мережі в сучасній Україні. *Сіверщина в історії України*: зб. наук.праць. Київ : Центр пам'яткознавства НАНУ і УТОПіК, 2011. Вип. 4. С. 35–39
13. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 428 с.
14. Салата О.О. Основи музеєзнавства : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
15. Скансен. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Скансен> (дата звернення: 10.01.2020).
16. Старикова А.С. Актуалізація культурної спадщини в музеях під відкритим небом (на прикладі історико-етнографічного і архітектурного музею-заповідника «Стара Сарепта»). *Молодий вчений*. 2018. №19. С. 413–418.
17. Юрєнева Т.Ю. Музееведение. Москва : Академический Проект, 2003. 559 с.
18. Як Польща розвиває туризм. URL: <https://tyzhden.ua/World/197523> (дата звернення: 10.01.2020).
19. Białostockie Muzeum Wsi, Oddział Muzeum Podlaskiego w Białymstoku. URL: <http://www.skanseny.net/skansen/wasilkow> (дата звернення: 05. 01. 2020).
20. Czajkowski J. Muzea na wolnym powietrzu w Europie. *Ochrona Zabytków: ogólnopolska konferencja w Sanoku*. Rzeszów, 1984. №35/1-2. S. 128-130.
21. Czerwiński T. Etnograficzne muzeum na wolnym powietrzu – pomnik przeszłości, instytucja kultury czy produkt turystyczny? Garść refleksji na okoliczność Jubileuszu 100-lecia Kaszubskiego Parku Etnograficznego we Wdzydzach. *Biuletyn Stowarzyszenia Muzeów na wolnym powietrzu*. 2006. №9. S. 15–22.
22. Determinanty rozwoju turystyki na obszarach wiejskich : praca zbiorowa / pod red. Mikołaja Jalinika. Białystok : Libra, 2005. 200 s.

23. Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B. Produkt turystyczny: pomysł - organizacja - zarządzanie. Warszawa : Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne 2010. 464 s.
24. Kasperska E. Muzea etnograficzne na wolnym powietrzu a ich wartość marketingowa dla regionu. *Ekonomiczne problemy usług*. 2011. №75. S. 337–351.
25. Kasperska E., Stasiak A. Funkcja turystyczna polskich skansenów. *Wies współczesna, Łódzkie Studia Etnograficzne*. №37, Wyd. PTL, Łódź 1998. S. 67–82.
26. Lista polskich muzeów na wolnym powietrzu. URL: <https://skanseny.net/lista-skansenow> (дата звернення: 25.12.2019).
27. Mokras-Grabowska J. Kultura ludowa w polskiej turystyce – autentyczność czy komercja? *Kultura i turystyka – razem czy oddzielnie?* / red. A. Stasiak. Łódź : Wyd. WSTH, 2007, S. 258–264.
28. Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. URL: www.mblsanok.pl (дата звернення: 05.01.2020).
29. Muzeum Etnograficzne Józefa Vainy (Puńsk). URL: <http://www.ciekawepodlasie.pl/opis/1654,Muzeum+Etnograficzne+J%C3%B3zefa+Vainy.htm> (дата звернення: 05.01.2020).
30. Muzeum Kultury Lemkowskiej w Zyndranowej. URL: www.zyndranowa.org/ (дата звернення: 05.01.2020).
31. Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej. URL: <http://www.muzeumkolbuszowa.pl/skansen> (дата звернення: 04.01.2020).
32. Muzeum Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia w Holi. URL: <https://www.skanseny.net/skansen/hola> (дата звернення: 10.01.2020).
33. Muzeum na wolnym powietrzu w Holi. URL: www.okuninka.pl/hola.htm (дата звернення: 04.01.2020).
34. Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu. URL: <https://www.muzeumrolnictwa.pl/muzeum/o-muzeum> (дата звернення: 05.01.2020).

35. Muzeum Wsi Lubelskiej. URL: www.skansen.lublin.pl (дата звернення: 05.01.2020).
36. Olbert P. Dwa skanseny na Podkarpaciu: Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku i Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej. *Rocznik Kolbuszowski*. 2016. №16. S. 441–453.
37. Orłowski D., Woźniczko M. Edukacyjne znaczenie skansenów w propagowaniu tradycji kulinarnych w turystyce wiejskiej. *Turystyka wiejska a edukacja-różne poziomy, różne wymiary*. Poznań, 2007. S. 228–241.
38. Orłowski D., Woźniczko M. Skansen kurpiowski jako atrakcja turystyczna promująca kuchnię regionalną. *Potencjał turystyczny w regionach*. Warszawa, 2008. S. 35–50.
39. Osada Sitarska – Muzeum Ziemi Biłgorajskiej. URL: <http://skanseny.net/skansen/bilgoraj> (дата звернення: 04.01.2020).
40. Pawlikowska-Piechotka A., Łukasik N., Ostrowska-Tryzno A., Sawicka K. The rural open air museums: visitors, community and place. *European Countryside*. 2015. №4. P. 195–214.
41. Placówka. URL: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/placowka> (дата звернення: 05.01.2020).
42. Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej. Historia muzeum. URL: <http://www.skansen.bialystok.pl/o-muzeum/historia-muzeum/> (дата звернення: 05.01.2020).
43. Podlaski Portal przyrodniczo turystyczny. URL: <http://www.zielonewrota.pl/index.php?ampart=1663&p=50&k=59&w=14&l=2> (дата звернення: 04.01.2020).
44. Polska organizacja turystyczna. URL: <https://www.polscha.travel/uk> (дата звернення: 04.01.2020).
45. Scansen. URL: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/skansen> (дата звернення: 10.01.2020).
46. Sierackiewicz J., Święch J. Skanseny. Muzea na wolnym powietrzu w Polsce. Olszanica : Bosz, 1999. 192 s.

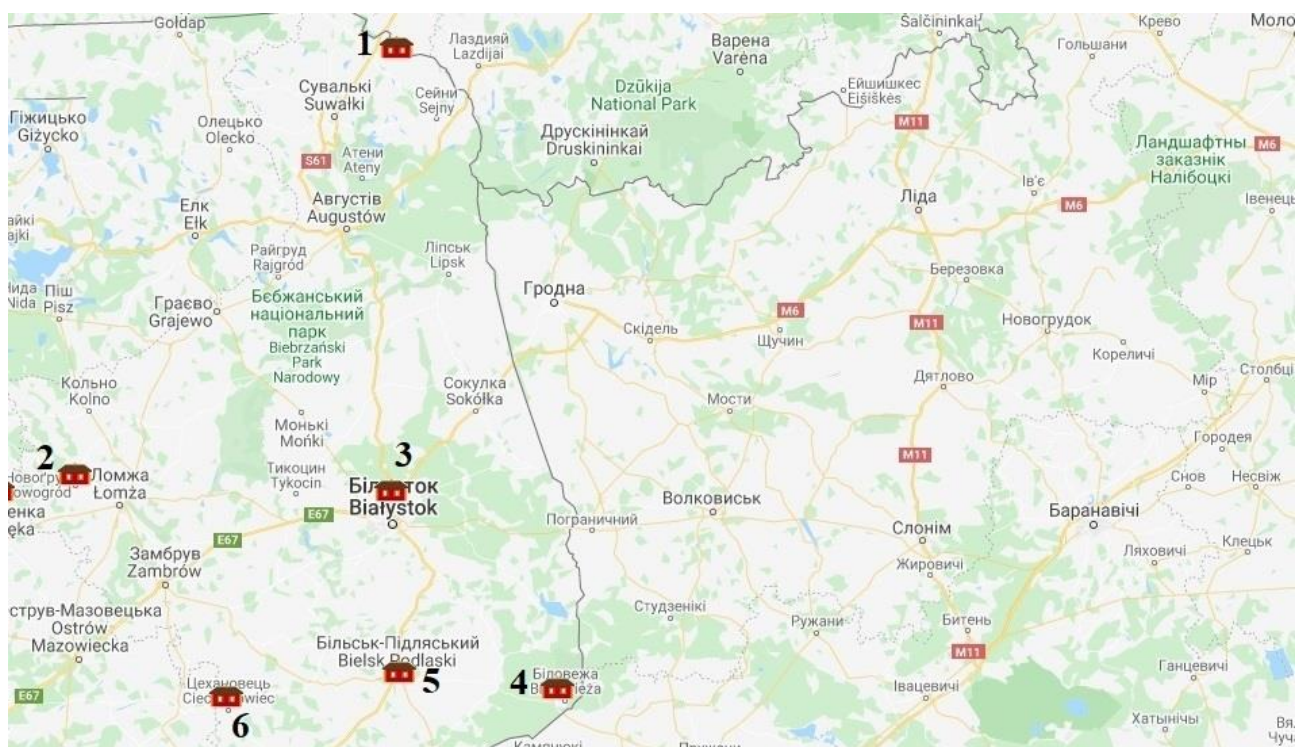
47. Skansen Kurpiowski im. Adama Chętnika w Nowogrodzie. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Skansen_Kurpiowski_im._Adama_Ch%C4%99tnika_w_Nowogrodzie (data звернення: 04.01.2020).
48. Skansen w Białowieży. URL: <http://atrakcjepodlasia.pl/atrakcje-turystyczne/skansen-w-bialowiezy/> (data звернення: 04.01.2020).
49. Skansen w Markowej. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Skansen_w_Markowej (data звернення: 04.01.2020).
50. Skansen w Sanoku odwiedziła rekordowa liczba turystów. URL: <http://www.turystyka.wrotapodkarpackie.pl/index.php/atrakcje-turystyczne/zamki-i-palace/56-aktualnosci-inne/2568-skansen-w-sanoku-odwiedzila-rekordowa-liczba-turystow> (data звернення: 04.01.2020).
51. Stasiak A. Charakterystyka ruchu turystycznego w wybranych skansenach w Polsce. *Turyzm*. 2000. T 10. Z. 1. S. 39–72.
52. Stasiak A. Funkcja turystyczna polskich skansenów. *Łódzkie Studia Etnograficzne*. 1998. №38. S. 67–82.
53. Stasiak A. Muzea na wolnym powietrzu w Polsce i możliwości ich wykorzystania dla celów turystycznych. *Turyzm*. 1996. T 6. Z. 2. S. 67–94.
54. Stasiak A. Ruch turystyczny w Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. *Acta Scansenologica*. 2001. T. 8. S. 121–152.
55. Werczyński D. Skansen jako produkt turystyczny: analiza wybranych przykładów. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Turystyki i Języków Obcych w Warszawie. Turystyka i Rekreacja*. 2014. Z. 1. S. 157–177.
56. Widawski K. Wybrane elementy dziedzictwa kulturowego środowiska wiejskiego – ich wykorzystanie w turystyce na przykładzie Hiszpanii i Polski. Wrocław : Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. 267 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

Скансени Підляського воєводства

№ п/п	Назва закладу	Місце розташування	Рік заснування	Кількість архітектурних об'єктів	Площа, га	Відомі івенти та додаткові послуги
1	Етнографічний музей литовського центру народної культури імені Юзефа Вайна	с. Пунськ, Сейненський повіт	1986	4	–	театральний фестиваль «Стодола» концерти народної музики
2	Курпський скансен імені Адама Хентніка	м. Новогруд, Ломжинський повіт	1927	34	3,5	фестиваль курпської культури
3	Підляський музей народної культури	м. Васильків, Білостоцький повіт	1982	40	~30	тематичні виставки бджільництва, кераміки, дерев'яних прикрас фестивалі врожаю
4	Скансен народної руської дерев'яної архітектури Підляшшя	с. Біловежа, Гайнівський повіт	1978	9	4	можливість проживання в будівлях на території послуги традиційної слов'янської лазні
5	Музей Малої Батьківщини в Студзіводах	м. Більськ-Підляський, Більський повіт	1986	3	–	виставка дерев'яних скульптур літні майстер-класи для дітей музичний фестиваль «Там після травневої роси»
6	Музей сільського господарства імені Кшиштофа Клюка	м. Цехановець, Високомазовецький повіт	1962	47	26	єдиний у РП музей писанки унікальний музей ветеринарної медицини «Хлібний фестиваль Підляшшя» національний конкурс гри на пастих інструментах

Фрагмент експозиції Етнографічного музею литовського центру народної культури імені Юзефа Вайна в Пуньску

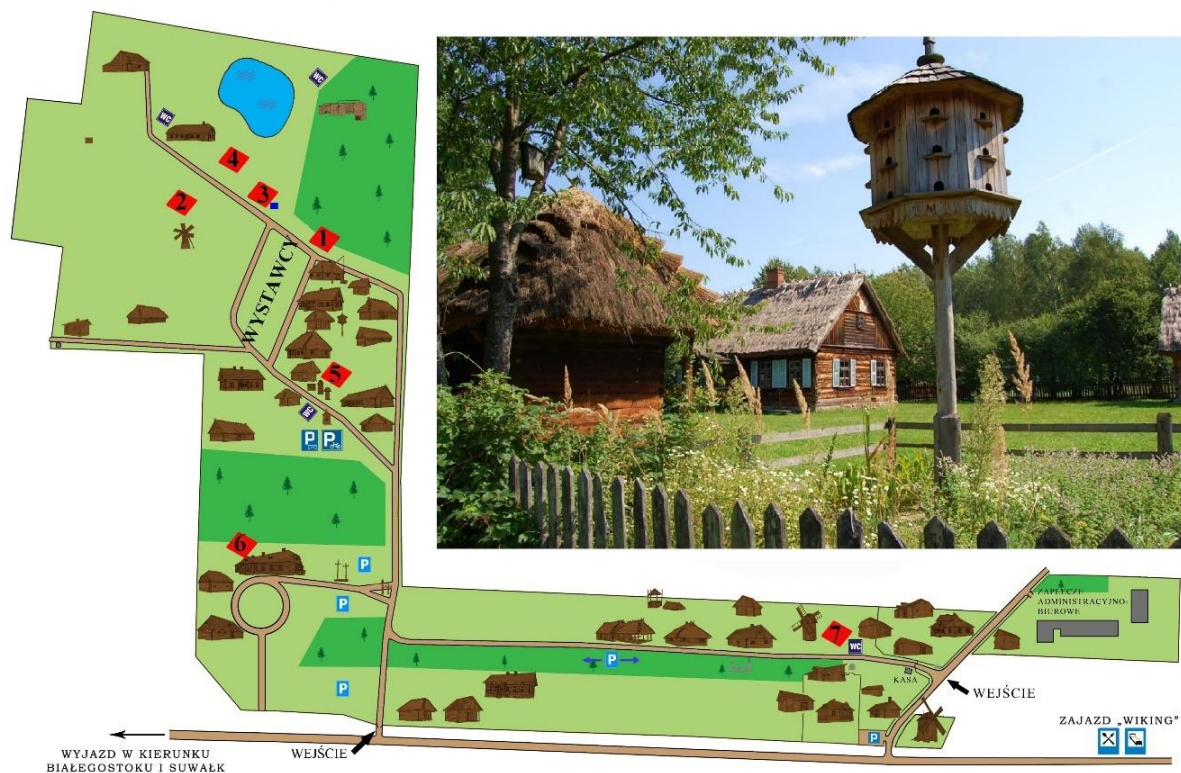
Виступ аматорського колективу в рамках XXI театрального фестивалю «Стодола»

Фрагмент експозиції Курпського скансена імені Адама Хентніка в Новогруді

Фрагмент експозиції Підляського музею народної культури у Василькові

PODLASKIE MUZEUM KULTURY LUDOWEJ

Фрагмент експозиції Скансена народної руської дерев'яної архітектури

Підляшшя в Біловежі

Фрагмент експозиції Музею Малої Батьківщини в Студзіводах

Музичний фестиваль «Там після травневої роси»

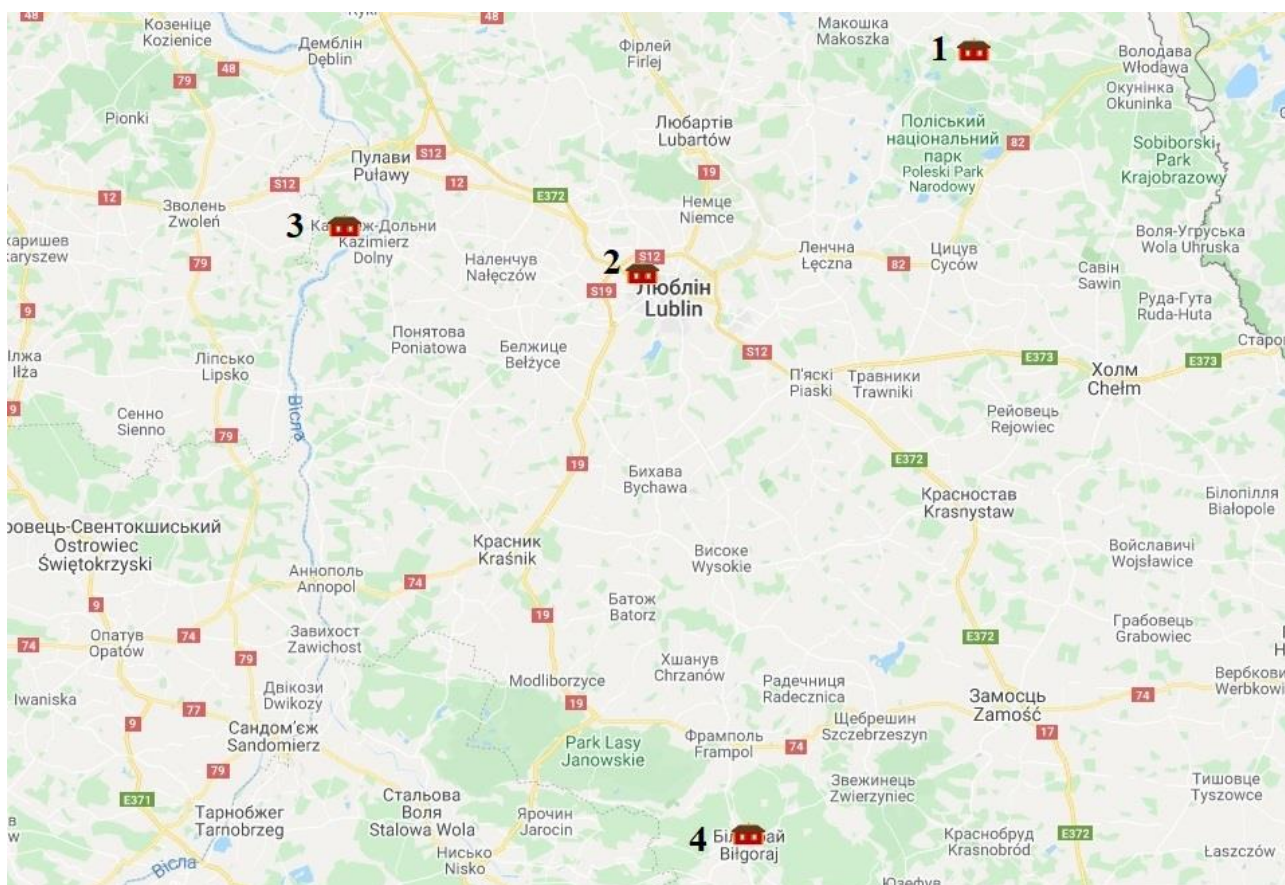
Схема Музею сільського господарства імені Кшиштофа Клука

Фрагмент експозиції музею

Скансени Люблінського воєводства

№ п/п	Назва закладу	Місце розташування	Рік заснування	Кількість архітектурних об'єктів	Площа, га	Відомі івенти та додаткові послуги
1	Скансен матеріальної культури Холмщини та Підляшшя	с. Голя, Володавський повіт	1985	6	–	Голенський ярмарок
2	Музей люблінського села	м. Люблін	1960	44	27	історичні реконструкції фестиваль хліба кінний ярмарок
3	Надвіслянський музей	Казімеж-Дольний, Пулавський повіт	1963	4	–	майстер-класи створення традиційних прикрас (скатертин, серветок, ялинкових іграшок тощо)
4	Сітарський музей-садиба	м. Білгорай	1976	4	–	фольклорні презентації

Фрагмент експозиції Скансена матеріальної культури Холмщини та Підляшшя
в Голі

Голенський ярмарок

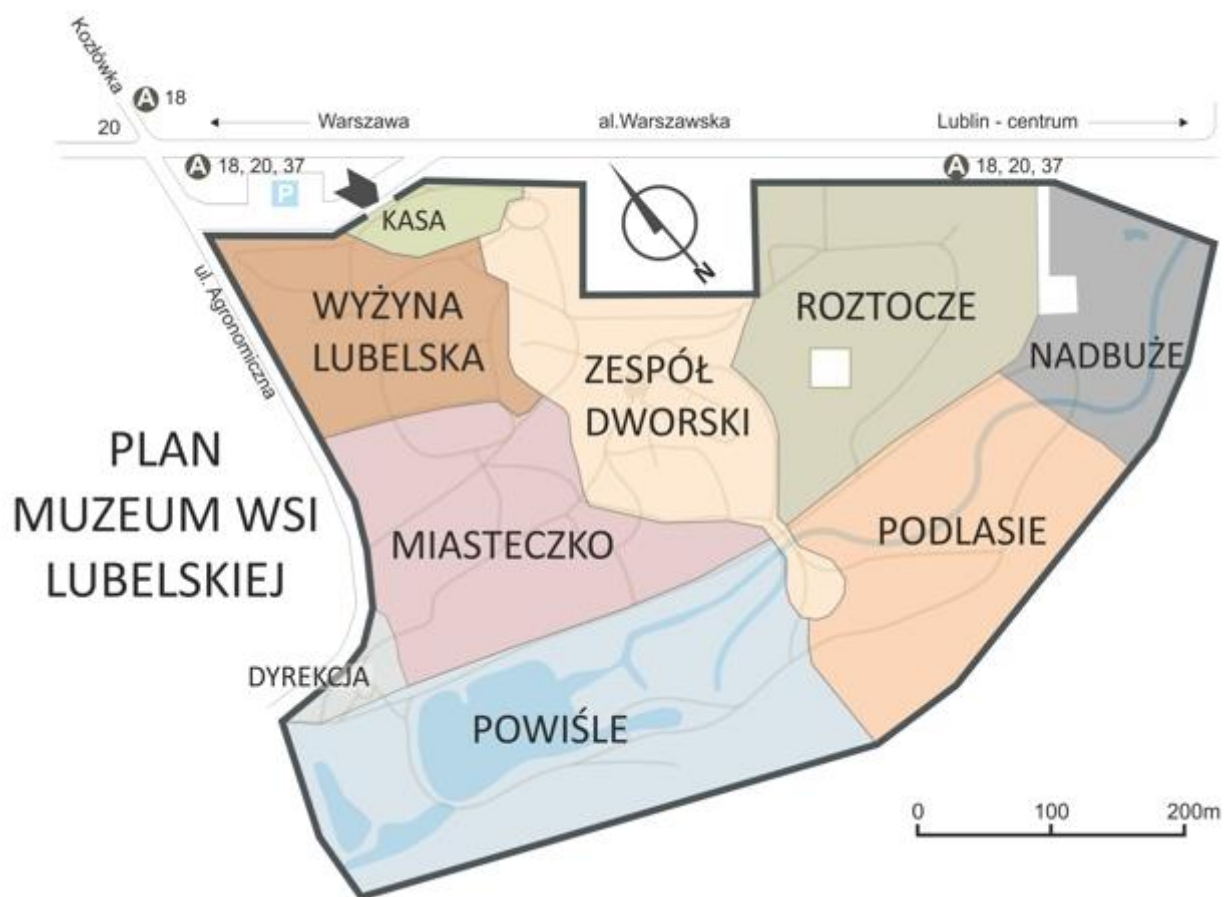

Схема Музею люблінського села

Фрагмент експозиції

Фрагмент експозиції Надвісянського музею в Казімежу Дольному

Скансени Підкарпатського воєводства

№ п/п	Назва закладу	Місце розташування	Рік заснування	Кількість архітектурних об'єктів	Площа, га	Відомі івенти та додаткові послуги
1	Музей народної архітектури	м. Сянок	1958	150	38	фольклорний ярмарок та фестиваль Eurofolk
2	Музей народної культури	м. Кольбушова	1959	80	30	фестиваль «Play Music» «Осінній фольклорний фестиваль»
3	Музей села Маркова	с. Маркова, Ланьцутський повіт	1985	–	–	«Галерея під солом'яними дахами» фотовиставка «Маркова – час і люди»
4	Музей нафтогазової промисловості імені Ігнація Лукасевича	с. Бубрка, Кросненський повіт	2004	–	20	аудіовізуальні матеріали та тематичні уроки для дітей шкільного віку
5	Музей лемківської культури	с. Зиндранова, Кросненський повіт	1968	–	–	фестиваль лемківських традицій «Від Русала до Яни» семінари та художні пленери

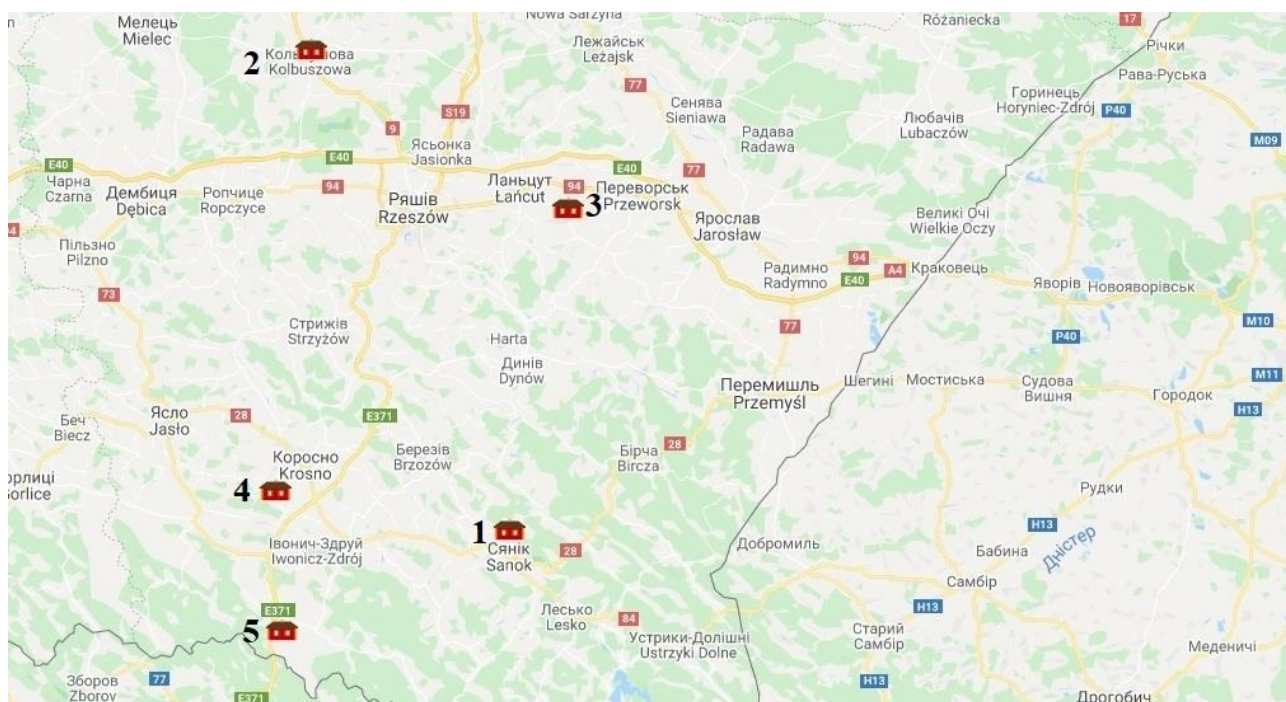

Схема Музею народної архітектури в Сяноку

Фрагмент експозиції

Фрагмент експозиції Музею народної культури в Кольбушовій

Фрагмент експозиції Музею села Маркова

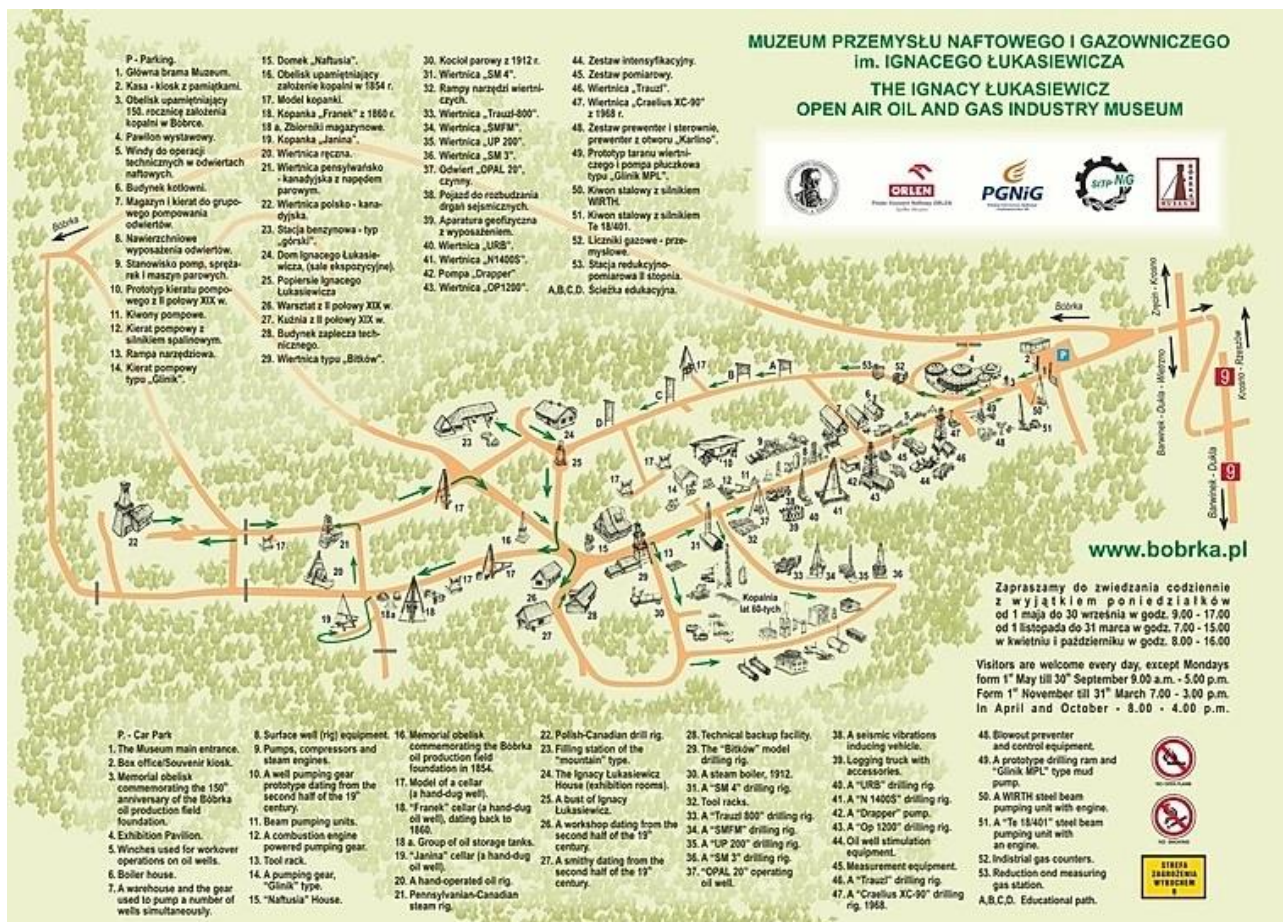

Схема Музею нафтогазової промисловості імені Ігнація Лукасевича в Бубрці

Фрагмент експозиції

Фрагмент експозиції Музею лемківської культури в Зиндрановій

